

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-28
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Уса Михайла Вячеславовича «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи, зв'язок з науковими програмами, темами.

Належне функціонування правової демократичної держави неможливе без якісної правової системи, незалежного правосуддя та існування інституту адвокатури. У 2016 році в Україні відбулася конституційна реформа правосуддя, внаслідок якої адвокатуру фактично визнали однією із складової забезпечення права на справедливий суд. А тому належна реалізація адвокатом своїх прав та виконання обов'язків з метою захисту права приватної особи, представництво її інтересів в суді є надзвичайно важливим.

Звернення приватної особи за захистом своїх прав, свобод чи законних інтересів, порушених внаслідок ймовірно протиправного рішення індивідуально чи нормативного характеру суб'єкта владних повноважень гарантоване Конституцією України, порядок такого звернення передбачене положеннями Кодексу адміністративного судочинства України. В провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів професійна правнича допомога має ключове значення, адже зважаючи на умовну «нерівність»

можливостей сторін у судовому процесі, роль та місце адвоката важко недооцінити. Саме від того яким чином та в який спосіб адвокат користується наданими йому процесуальними права та виконує обов'язки залежить успіх представництва, та як наслідок поновлення порушених прав клієнта. Відзначимо також, що наукові праці, котрі були присвячені дослідженню питання саме реалізації адвокатом своїх прав та виконання обов'язків на кожній стадії в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів не проводилися. Тому зважаючи на вищенаведене, можна говорити про актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Актуалізація здійснення дослідження посилюється його безпосереднім спрямуванням на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV.

Обґрунтованість одержаних результатів, їх достовірність та наукова новизна.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується якісним використанням низки загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, достатнім рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній та зарубіжній літературі, правових концепціях, ретельним опрацюванням відповідних джерел, належною апробацією результатів дослідження та їх оприлюдненням відповідно до встановлених вимог.

Аналіз положень дисертації засвідчує, що на всіх етапах дослідження використовувалися різні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Так, діалектичний метод, як метод філософського рівня, застосовано для дослідження понятійного апарату, визначення індивідуальних і нормативно-правових актів, наведення сутності провадження у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, а також зроблено висновки (підрозділи 1.1, 1.2); порівняльно-правовий – для розкриття особливостей правового регулювання діяльності адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, враховуючи вітчизняний та міжнародний виміри (підрозділ 1.3); системно-структурний метод сприяв окресленню кола процесуальних прав та обов'язків адвоката на різних стадіях провадження у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4); логіко-семантичний метод дав змогу розробити авторське визначення поняття «дискреційні процесуальні права адвоката – це сукупність процесуальних прав, які здійснюються на власний розсуд адвокатом у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів з метою досягнення завдання адміністративного судочинства» (підрозділ 2.1); метод класифікації та групування – під час дослідження видів процесуальних прав та обов'язків адвоката у провадженні щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4); статистичний метод використано при аналізі емпіричної бази дослідження, зокрема застосування цього методу дозволило зробити узагальнюючі висновки щодо емпірики дослідження – рішень національних судів, зокрема адміністративних судів, Верховного Суду (розділи 1, 2); метод правового моделювання допоміг сформулювати конкретні пропозиції щодо шляхів вдосконалення законодавства в сфері адміністративного судочинства щодо

процесуальних прав та обов'язків адвоката під час надання правничої допомоги у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів (розділи 1, 2).

Метою дисертації є отримання наукових висновків щодо діяльності адвоката в провадженні у справах з оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, з'ясування сутності, змісту й особливостей процесуальних прав та обов'язків адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що дозволяє досягти обраної мети та виконати поставленої задачі. Джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентативною, в процесі виконання дисертаційної роботи автором опрацьовано достатню кількість наукових та нормативних джерел. *Правовою основою роботи є Конституція України, кодифіковані закони та інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правовий статус представника, загалом, і, зокрема, як учасника провадження з оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є аналіз судової практики у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, статистичні дані Верховного Суду щодо розгляду адміністративних справ, а також довідкові та публіцистичні матеріали.*

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань, самостійністю і цілісністю проведеного дослідження, що дозволило досягти поставленої мети, виконати дослідницькі завдання і повністю розкрити тему дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним науковим дослідженням, що присвячений визначенню кола процесуальних прав та обов'язків адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

У результаті проведеного наукового дослідження сформульовано ряд нових наукових положень, висновків та пропозицій, запропонованих особисто здобувачем. До основних з них віднесемо, зокрема, дисертантом *уперше*: визначено «професійну правничу допомогу» в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів як комплекс дій, які вчиняються адвокатом задля сприяння у реалізації суб'єктивного публічного права особи на звернення до адміністративного суду з метою поновлення порушених прав, свобод чи законних інтересів таких осіб рішеннями індивідуального чи нормативного характеру суб'єктів владних повноважень; запропоновано розуміти «діяльність адвоката» в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів як реалізацію адвокатом процесуальних прав та встановлених обов'язків при наданні професійної правничої допомоги в адміністративному судочинстві; надано авторське поняття «дискреційні процесуальні права адвоката», під яким розуміється сукупність процесуальних прав, які здійснюються на власний розсуд адвокатом у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів з метою досягнення завдання адміністративного судочинства»; досліджено загальні процесуальні права, спеціальні процесуальні права, професійні процесуальні права адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів. *Удосконалено*: теоретичні уявлення про ознаки нормативно-правового акту як предмета оскарження в адміністративному судочинстві шляхом виокремлення формально-юридичної та правової ознаки, яка є домінуючою при визначенні будь-

якого акту суб'єкта владних повноважень як нормативного; підходи до розуміння правового регулювання діяльності адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів, яке не ототожнюється з нормативним регулюванням; доктринальні підходи щодо визначення провадження у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів та його структури шляхом виокремлення наступних стадій: відкриття провадження у справі, підготовче провадження, розгляд справи по суті, перегляд судового рішення, виконання судового рішення. *Набули подальшого розвитку:* дослідження ознак індивідуального акту як предмета оскарження в адміністративному судочинстві, у зв'язку з чим обґрунтовано, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори підставою яких є індивідуальні акти органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів дізнання, слідства та прокуратури поза межами кримінального провадження; наукове розуміння щодо форми адміністративного судочинства у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів; положення щодо діяльності адвоката у доказуванні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

На особливу увагу заслуговують такі результати дослідження:

- обґрунтовано, що правове регулювання діяльності адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів слід розуміти як сукупність правових норм, які спрямовані на унормування: реалізації адвокатом своїх професійних прав та обов'язків, процесуальних прав та встановлених обов'язків при наданні професійної правничої допомоги в адміністративному судочинстві; гарантій адвокатської діяльності та притягнення адвокатів до юридичної відповідальності (стор. 97);

- встановлено, що адвокат на стадії відкриття провадження та у підготовчому провадженні має певне коло процесуальних прав та обов'язків, використання яких прямо залежить від конкретного етапу стадії розгляду справи щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, а також реалізує їх на власний розсуд, що обумовлює виникнення адвокатської дискреції (стор. 126);

- визначено, що до ознак провадження у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів: (1) здійснюється у формі, яка передбачена у законі; (2) структура провадження залежить від виду адміністративної справи та об'єкту оскарження (індивідуальний чи нормативно-правовий акт); (3) до 68 внутрішньої структури належать стадії, етапи та процесуальні дії; (4) властиві певні процесуальні строки; (5) спрямоване на розгляд і вирішення справи; (6) сприяє відновлення порушених прав, свобод та інтересів (стор. 67-68);

Окрім наведеного, у дисертації сформульовано й багато інших необхідних та корисних для науки та правозастосування висновків, положень і пропозицій.

Наукове та практичне значення роботи. Виконана наукова робота сприяє розв'язанню низки теоретичних і практичних питань, що мають важливе значення для розвитку адміністративного права та процесу, підвищення ефективності професійної правничої допомоги в адміністративному судочинстві.

Теоретичні положення і практичні рекомендації, які знайшли своє відображення в дисертації, можуть в подальшому використовуватися в науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретико-прикладних питань участі адвоката в провадженні з оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів; у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення практичної діяльності адвокатів в провадженні у справах з оскарження індивідуальних і нормативно-

правових актів; у навчальному процесі – під час підготовки навчальних посібників та науково-методичних матеріалів із дисципліни «Адміністративне судочинство».

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Наукові висновки і практичні рекомендації автора достатньо апробовані, у тому числі опубліковано 4 наукові статті, а також 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності.

Вивчення представленого рукопису дисертації здобувача дозволяє зробити висновок щодо ідентичності її основних положень. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій дисертанта, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати допущення ним порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Визнаючи загалом високий науково-теоретичний рівень дисертаційної роботи Уса Михайла Вячеславовича, її важливе практичне значення, слід зазначити, що як і будь-яке дослідження складної наукової проблеми означена дисертація містить і спірні положення, які є підставою для висловлення певних зауважень, підґрунтям наукової дискусії, зокрема:

1. На стор. 41 здобувач зазначає, що «задня уникнення в подальшому правових спорів щодо природи згаданих актів, необхідним є внесення змін до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» в ст. 1 та надання визначення «адміністративним правовідносинам» як суспільним відносинам, що врегульовані адміністративно-правовими нормами». Проте надалі здобувач не надає пояснення щодо розуміння поняття «адміністративно-правова норма». Наголосимо на відсутності в законодавстві визначення

«адміністративно-правової норми», а, отже, ймовірно спричинення внаслідок цього неоднакового застосування пропонованих автором положень. Тому доцільним виглядає необхідність уточнення автором його позиції, оскільки зі змісту дисертації можна встановити, що це має ключове значення для віднесення нормативних актів органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків до регуляторних.

2. Підрозділ 2.3. має назву «Процесуальні права та обов'язки адвоката на стадії перегляду судового рішення у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», як можна зрозуміти зі змісту підрозділу автор відносить до такої стадії апеляційне та касаційне провадження, а також провадження за нововиявленими та виключними обставинами. У зв'язку з наведеним хотілося б почути думку автора щодо визначення поняття «стадії перегляду судового рішення», а також додаткові аргументи щодо її структурних елементів.

3. У підрозділі 2.3. «Процесуальні права та обов'язки адвоката на стадії перегляду судового рішення у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів» акцентовано увагу саме на апеляційному та касаційному перегляді судового рішення, разом з тим, хоча здобувачем й зазначено у роботі, що до стадії перегляду також відноситься провадження за нововиявленими та виключними обставинами, проте, на наше переконання, автором недосить приділено увагу саме місцю та ролі адвоката в цьому провадженні. Більш детальне дослідження означеного питання лише б збагатило рецензовану наукову роботу.

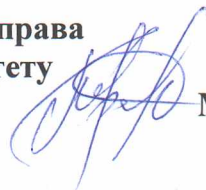
Загальний висновок.

Разом із тим, висловлені зауваження й міркування суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не применшують значущість його наукових результатів, а також відповідає потребам юридичної практики.

Дисертаційна робота Уса Михайла Вячеславовича «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному рівні. Дисертація логічно структурована, її положення послідовно викладені, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. Дисертація відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а його автор Ус Михайло Вячеславович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого**

М. І. Белікова

